

יעקב העורב

ברוך עוזיאל

רכן... הרם... הראש...

ויודה הסבל הטח שכמו נושא הארגו לקול הוראותיו הצעקניות של חברו מושון כהן. אפס יודה חרש היה וצעקות מושון כהן לא היו לעזר רב, ואם סיגל גבו ומשאו הכבד לנפתולי המדרגות וספי הדלתות, מתוך הרגשה שבשגרה עשה כן, ובכל זאת טעה יודה פעם ופעמיים בחשבונו, ה"הפורטיל". זו תבת הבגדים הגדולה והגדושה המצופה פתי הצבעונין על כפתוריהם לתפארה, נתקל פה ושם, וקהל הצופים, סבלים ושכנים, שעמדו במדרגות ובפתחי הדירות, צוהל למשבתו של יודה. אכן היה בצחוק גם מן ההנאה למראה כוחו הכביר של האיש הנושא על שכמו משא כה כבד.

ה"הפורטיל" היה החפץ האחרון שהוצא מן הבית, ויעקב דאסה התהלך עתה בין הסבלים ובין קרוביו שבאו להפרד ממנו וללוותו בדרכו לאניה, כשצנצנת ה"ראקי" של שבת הכרסתנית בידיו והוא מוזג ממנה לנושאי המשא שחזרו לשם שתיה.

— „לבריאות טובה“, יברכו השותים.

— „לתועלת ולבריאות“, יענה יעקב דאסה.

— „דרכים טובים“, טיאו יאקו!...

— אלוהים יתננו לראות גם אנו את ירושלים בעינינו.

— אמן, „סיניור דיל מונדרו“ (רבונו של עולם), מחיפחת טיאה מול טוב. ואַת בתי פונה היא לאורו, בהגישה סינרה לעיניה, זכית ללכת לפני לארץ הקודש... אני שכך השתוקקתי לנסוע מסלוניק שמה ולראות את בית המקדש והכותל המערבי ולמות בירושלים. ואורו שמעה את הדברים ולא יכלה התאפק עוד ותגעה בככי.

— ראה תראי כי „הכל יעשה לך טוב“ שמה, „הוא“ יאמר די לצרותיך, בזכות הכותל

המערבי ו"רחל אמנו", הלואי והיא תהיה המבקשת למענך.

אורו הוסיפה לבכות ולא ענתה דבר, ויאקו דאסה הביט לעבר אשתו, כשהוא מיוזג עוד כוס למושון כהן, ואף הוא לא אמר דבר, רק ידו רעדה ופניו תורו מאד. אחר החזיר את צנצנת הראקי לסל, לקח את „ספר התפלה“ בידו ויתפלל את תפלת הדרך. באותה שעה התאוששה אורו, נגשה למזות הדלת והצמידה אליה ידיה וראשה, שפתיה העתירו נשיקות ולחישות, ואיש לא שמע הפלטה, אז יחל חרוב לכוון כנורה, קמה המולה של הליכה, וממיתריו של המנגן גפלטו צלילי המזמור הידוע והישן המיוחד לעליה לירושלים שזעזע את לבות הגברים והנשים כמלים קדושות מספר התפלות:

אעברה נא וראה

ארץ הקודש טבריה.

חרוב לא ידע נגן שירים רבים, אך היה זה אחד הנגונים שהיטיב לנגן, ואף כי נלעג היה האיש בעיני הבריות עד שקראו לו חרוב, על שום צורתו המשונה, לא היתה שמחה

בעיר שלא היה בין באיה. הוא נהג לבוא אפילו ללא קראוהו, שלא כדרך המנגנים, אך סיפו שהיה בא תמיד על שכרו המועט.

חרוב הלך בראש וכל בני הכבודה אחריו, ירדו במדרגות הבית, כמלווים כלה לחופתה. יאקו דאסה ואשתו אורו חובקים ידי השכנים על דרכם, מקבלים ברכת הדרך, וקהל המלווים אחריהם.

— „דרכים טובות“... „לשנה הבאה בירושלים“, נשאו ברכות מעברדים. משיצאו אל הרחוב מצאו את הסבלים עומדים הכן ומשאם על שכמם ועגלה רתומה לשני סוסים מחכה על יד השער, והמון סקרנים עומדים ברחוב או נשקפים בעד החלונות. הכל התכוננו בעגלה ושאלו לזוג העולה ירושלימה, כי על כן שמעו את קול „לה קאנטיגה די טבריה“ (שיר טבריה), ומה גדולה היתה תמיהתם כשראו את יאקו ואורו עולים בעגלה.

— יאקו העורב הולך לירושלים...

— הן לא זקנים המת... וביחוד היא... ומה ראו על כך...

— ומה התכונה הזאת כלזוג ישישים?

— מעשה העורב... הן בודאי יופיע...

ובהזכיר האנשים את העורב הם נשאו עיניהם השמימה, אף יאקו עשה כן בעלותו

על העגלה, והכל הרגישו בכך.

ב„חלילה“ — הוא לוח השנה של בני סלונקי — נמצא כתוב אותה שנה בסוף הדף לתודש ג'סן, באותיות רש"י זעירות ובלשון הקודש: „יורה אויר קריר“, ועל יד זה בספרדית: „רוחות וגשמים“. אף־על־פי־כן היה הבוקר נך ונעים, וכשזזה הכבודה לדרכה אל הנמל היתה השמש בגבורתה על הארץ. כשעברו ליד בית־הכנסת ק"ק פורטוגאל נצטרפו לתהלוכה מן המתפללים שיצאו באותה שעה מ„הטריסירה תפלה“, הוא המגין השלישי. השם ירושלים נישא כדבר־קסם על כל שפה, משך את הקהל לבין המלווים ותהי הצהלה רבת. גם ענין „יאקו העורב“ עורר סקרנות בלבבות נרגשים, ורבים עוד נשאו עיניהם למרומים כמחכים לאות כי יבוא משם. מכיל קלדירון, שכן ביתו של יעקב דאסה, מדרי הקומה השניה, הביא אתו „פנדיר“ — הוא תוף־היד — והקיש בו בתתלהבות גדולה לקול שירת הקהל:

פאסארי אגורה אי ביירי

לה טיירה סאנטה די טבריה.

הכנור גיטה להתגבר על זמרת ההמון אך קולו נחבא.

— שמא ינקרנו העורב גם אנו בגללו, אמר מושון כהן, מגחך תחת משא, הן אנו

עוזרים לו לברוח מפניו לירושלים.

— אליך לא יגיע, עונה פרץ בהפשילו את אוכף גבו יחד עם המשא, המטה וכליה

מכסים את כל גופך.

— אתערב אתך, כי העורב לא יופיע הפעם, אומר נער לחברה, כי על כן הם „הולכים

לירושלים“.

— אתערב אתך כי יופיע, עונה חברו לעומתו, כי מגין תרצה שידע אותו עורב כי

לירושלים הוא הולך.

— הן הוא „א־בגלגול“, וכזה יודע הכל, ומלבד זאת הן ידוע הדבר כי לא ינקרו

בזבורת אשתו.

באותה שעה נראתה במרומי השמים נקודה שחורה שהלכה וירדה מעל לראשי החבורה

הצהלת בדרכה.

— העורב... העורב... נשמעו קריאות מעברים וכל העינים נשאו ליאקו דאסה, שישב חיור ומצטמצם במושבו. עתה התחרט יאקו על כי הזמין עגלה לבסוע לנמל בחפצו שאורו תסע כמלכה ולא תיעף בדרכה. רוב השרים נאלמו, התהלוכה כמעט עמדה מלכת וכנירו של תרוב נשמע עתה ביתר שאת. אז יתאושש העגלון ויזרו את סוסיו וכל הכבודה עושה דרכה ביתר חפזון, ומכיל קלדירון מכה בתוף עד להחריש אונים, כאומר להבריה את הצפיר השחורה שירדה בינתים ותחג מחוגים גדולים מסביב. העינים נישאו כפעם בפעם וילוו את מעוף העורב שהלך וקרב לתהלוכה או התרחק ממנה, אך לא עזבה.

הכל ידעו מה העורב הוזה ליאקו. כי על כן נדע האיש בעירו בשם „יאקו העורב“ על שם אותה צפור. לא חוש המעשה, ומפורסם היה בין הבריות כי עורב זה אורב ליאקו בלכתו ובבואו, ובכל שעת כושר הוא יורד ומנקר במצחו בזעף. כך היה המעשה זה שנים רבות, יאקו ביקש לנוס מפני הצפור בכל הדרכים אך הדבר לא עלה בידו. הוא החליף בגדיו חדשים לבקרים ותחת תרבוש היה חובש מיגי כובעים שונים ומשונים עד כי היה לצחוק בעיני הבריות, אך האויב הכירו תמיד. יעקב העתיק עסקו מקצה העיר לקצהו, וחונך חלילה, אך העורב השיגו בכל מקום שהלך שמה, ולעתים מזומנות ירד ונקר במצחו, ואין קץ לכאב ולחרפה. האנשים הסכינו לדבר ורק כינהו על שם הצפור אויבתו — „יאקו לה גראזיה“, „יעקב העורב“.

בראשונה לא האמינו הבריות למשמע אוניהם. אמנם המספרים בני אדם מהימנים היו, ובכל זאת היה הדבר לפלא כי צפור תרדוף בחיבה אדם מסוים אף תכירהו בין אנשים רבים גם כי ישנה מראהו ומקומו תדיר. הדבר היה לשיחה בפני בני סלוניקי, בבית הקפה, וביום השבת אחרי תפלת עחרית בשעת „הטאגדה“, על כוס הראקי, הבוריקאסי* והביצים הקשות והחמות. והאנשים תמהו עד שנמנו וגמרו כי דברים בגו: הצפור לא צפור היא, אלא „אֶ־בגלגול“ של אדם המבקש לנקום ביאקו דאסה את נקמתו, ומשהגיעו לכך, החלו בני אדם חוקרים ומחטטים עד שנזכרו כי הדבר החל אחרי שיאקו נשא את אוריקו לאשה. באחד הימים, לאחר ביקורו של אותו חייל תורכי בחנותו של אברהם פיג'ון הנגר, אך יצא יאקו דאסה מפתח ביתו, ירד עורב שחור מעל גג הבית בצריחה מחרישת אונים, ניקר במצחו של יאקו ויעף ויעלם. חיים וינזיה, שראת את המעשה, הכניס את יאקו לבית מלאכתו וחבט את הפצע. משנודע הדבר לאוריקו החוירה ולא אמרה דבר.

משהגיעו הבריות לכלל דעה כי ענין „אֶ־בגלגול“ כאן, וכי המעשה החל מיד אחרי נישואי יאקו ואוריקו, היה הדבר מחוור דיו למקורביו ומיודעיו של יאקו. בהתלחשם כהתלחש על חטא כבד, ונזכר אז שמו של אותו בחור מפה לאוזן: אֶכן דויקו עשהאל נוקם את נקמתו. דויקו, העלם העליו הגודע בשובבותו בכל הפלסיטה, היה שוליא של אברהם פיג'ון הנגר, ובעת עבודתו בבית־המלאכה, בצחצחו את הרהיטים ובגסרו במסור, ועלה עם רית הצבע החריף והמית המסור גם קולו הנפלא של דוד משתפך ברומנסה נושנה או בשיר אהבה מן החדשים, המבעיר את הלב או „מיקס“ תורכי בהיר וצלול. והקשיבו אז הנשים רב־קשב, אשה על כיריה הוזה ומיחלת, או על בארה שבתוך המטבח כשדלי העור השחור עולה ומזיל מימיו ומהסס בידה, וגם הגברים הטו אוניהם לסלסולי דוד.

בוקר אחד, ראשון בשבת היה, בהנעים דוד שירתו, וזקפו השכנים אוניהם שבעתים. אז יגחכו וירמזו זה לזה בעיניהם, ואמר האחד ספק בלעג וספק בקנאה, כשהוא מסלסל שפמה,

* מסיבת רעים בבית הכנסת אחרי תפלת שבת.

** מיני מאפה מבצק.

כקובע מחלה ידועה מכבר: „הן נשרף הנער“... ועוד מעט קם ונודע הסוד ברבים: דוד נתן עינו באוריקו.

הדבר בא ויהי בבית יודה ליאון במוצאי השבת. גדולה היתה השמחה אותו לילה, יודה ליאון זכה בבוך וכדרך העולם הזמין אבי הרך הנולד ל„ביאולה“ — הוא ליל השמורים ערב „הכרית“ — את כל קרוביו ומיודעיו, ואף דויקו היה בין הבאים כי על כן היה דיד חבר למקהלה „הפיטנים“, זו אגודת יודעי נגן המתאספים מדי שבת בבית הכנסת ושרים שירי קודש משירי ר' ישראל נג'ארה ואחרים, בית „הפרידו“ — הוא אבי הרך הנולד — ניכר למרחוק על פי שני הפנסים המהבהבים בכשורת שמחה, שהעמידתם משני צדי השער אגודת „צרוך החיים“ שיודה ליאון נמנה בין חבריה. כשחדרו הפיטנים לאולם היה זה מלא מפה לפה והרבי יוסף מטלון יושב בראש השולחן ושני נרות בפמוטי נחושת דולקים עליו, וברחבי הבית המולת דברים כהמית מים רבים, ואנשים דוחקים איש את רעהו, וגדולים גוערים בקטנים שמצאו להם שעת ליצנות, וכסאות נישאים בידי בחורים מדירות שכנים להושיב עליהם את הבאים. מתוך ההמולה והרעש עלו קולות ההוטי והכנור שה„גלגל“ — המנגנים — כיוונו מיתריהם בקפידה וחשיבות, כפופים על כליהם ומאריכים בהכנות. בהלל החדר השתפכו יבבות מיתרים נמתחים, וכהמתחם נמתחו גם הלבבות בצפיה נרגשת. אף בעל התוף העביר עליו כפיידו באיושה רכה ונעימה לאוזן כדי למתוח עורו, ומצלתיו יהדדו בעליזות כעונים לצלילי המיתרים.

„הפיטנים“ ישבו אל השולחן בסמוך לחכם „מצד הגברים“ ובאולם הושלך הס. חרבי יוסף החל בדרושו במתינות אומרת כבוד. הוא פותח בפסוק מענינא דיומא: „אם לא ברייתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת“, ומפליג לפרשת השבוע, ושוב חוזר לבריתו של אברהם אבינו ע"ה ולמדותיו התרומיות ולאמונתו בהשם יתברך, מתבל דבריו בדברי משל ואגדה כדי דרשנותו הטובה עליו, והקהל מקשיב ונהנה ביותר מחכמת רבו ומדברי המוסר הנעימים, ויודעי-ספר מסיימים עמו כפעם בפעם במקהלה, וחסידיים מניעים ראשם לאות הסכמה בהזכיר החכם את עוונות הדור, ואימוזה עולה אנוחה מפי אחד דייג או מוכרי-ירקות עם הארץ, או מקצה האולם מצד הנשים. כל הקהל היה אחוז בחבלי קסם והעליצות הקודמת כאילו נמלטה אי-לשם ועמדה מצפה ואורבת, ואולם אך סיים רכי יוסף דבריו ונשמעו יבבות המיתרים, והקיש המתופף ביד ימינו, והפיטנים ושלישית הנוגנים פתחו בפזמון עליו, והנה פרצה השמחה המתאפקת ובקעה בשירה אדירה ובקול נוגנים, והקהל חוזר אחרי הפזמון: „אליהו הנביא... אליהו הנביא“...

משנשמעה שירת הקדיש, גברה ההמולה וה„ראקי“ זרם אל הכוסות. הבית נתמלא רנה יחדרי הלב המו משמחה שהופיעה על כל פנים, וביחוד על פני הנערות שחזרו לשיחתן הנרגשת. הבחורים ישבו במקומם בקהל הגברים, רצינים וחגיגיים, רק לפרקים יעיפו מבטיהם לעבר הנערות וחזרו לשיחתם השקטה והמתאפקת ולמשקה-הלהבים, אך לא עברה שעה ארוכה ואף מעבר מזה עלו קולות צהלה ודיבורים רמים. אד הראקי התערב בבושם המגרה הנודף משמלות הנשים ומבשרן, ויהיו קולות וצלילים, ריהות והרגשות לבליל משכר אחד. בפגים פרח האודם ותנועות האנשים והנשים היו גמישות יותר וכמבקשות להביע את אשר לא יכולו זכור להגיד, ותהי שיחת בני הנעורים כפולה: שיחת דברים של מה בכך ושפת תנועות זכורים ולבבות טמירה. אף אוריקו שישבה בין הנערות נסחפה במערבולת ולבבה הולם. שכחה לעצמו את אביה הזקן והחולה הכפות למטתו, את עבודת יומה המפרכת בבית-החרושת לטבק

(*) בעין נטרה כרסתנית.

המחניק, וגעגועים לא תדע אפסיה. כן זרמו עת רבה מנגינות ורגשיילב כפלג הרים עליז שנעצר עת רבה בשלגי מרומים.

אך הנה אספו הג'לגיג'ים ידם, הנגינה נדמה. עייפו הגוגנים, אך הצהלה נמשכה עוד, כצל חלום נעים בהתעורר אדם על משכבו. אז נשמעו קולות מעברים:
— דויקו, דויקו, «שירה נא ונראה»... דויקו עשהאל ישיר לנו. אולם דויד לא נענה לבקשה.

— «אל תאמר לזמר — זמר, ולרקדן — רקד», תתגרה טיאה ג'מילה בהפשילה בתנועה נמרצת את «הקופיה»⁹ שנאחזה משום מה בכתפה.

— אל תהי «חדרוזו»... אל תתגנדר, — התחננה נערה צעירה שישבה סמוך לאורו. ודויד נשא אז עיניו לנערה, וממנה נטה מבטו ליושבת על ידה, אוריקו, ושתי עיניו השחורות בווערות כשני לפידי אש. אחר עצם עיניו לשם יחוד, כדרך הזמרים הותיקים, וכמוהם הניח ידו הימנית על לחיו לחיזוק קולה, שהשתפך עתה צלול ורוה:

אלטה אלטה ב"ה לה לונה

קואנדו קיירי אמאניסיר

נינייה אירמוזה אי סין ב'ינטורה

נוקה ב'יירה אה נאסיר.

אורו שאפה רוח משעצם דויד את עיניו. הכל הרגישו בהבט דויד אליה במבט רעב לפני תחו קולו בשיר. היא השפילה מבטה מבושה ומהתרגשות וסומק פרה בלחיות. עתה כמו נהפכה לשון השמחה להבעה עצורה ורבת משמעות של שליח-ציבור, מלוות נצנוצי עינים ומצבי חן אילמים, בהם קפאר-רטטו גופות צעירים וגמישים מדובבים בשתיקתם. אפס האודם שעלה בפני אוריקו ובצוארה לא פג עוד זמן רב. דויד לא פקח עיניו בזמרו, אך הרגש הרגישה כי בשבילה שר ועל גורלה. על הירח שירום בשמי השמים עת תאבה השמש לזרוח ועל «נערה יפה ללא מזל, והלואי ולא נולדה».

ממחרת ה-«ביאולה» היה שוליתו של אברהם פיג'ון הולך וחוזר בערבים לאחר עבודת יומן על יד בית יעקב דאסה, שם גרה אוריקו עם אביה ואמה, מסתכל בעד החלון למרתף הבית שמא יראה את אורו, ומה רנה לבבו כשחלף צלה בחדר. כארמון פלאים היה המרתף בעיניו. לא ארכו הימים וגרי הרחוב החלו מרננים אחרי דוידו ואורו ש-«עושים אהבה», כי על כן ראופ נפגשים עם חשכה בקרן-רחוב, קושרים שיחה חטופה, עומדים במרחק זה מזה, כיאה, אך קרובים-משולחים כשעיניהם תרות אחרי העוברים ושבים פן יכירו, וממהרים להפרד. באותה שעה היה דויד מדבר על לב אוריקו דברים גלגלים על «האהבה השורפת את לבבו» ועל שנתו כי נדדה מעיניו, והוא מסיר את מטפחת המשי הכרוכה לצוארו והגודפת ריח בושם ומנפנת בידו, ואורו מקשיבה משולהבת פנים ומתוחת חזה וכולה נשרפת באש דבריו, ולבה פועם כאשר לא פעם מעודו. הפינה החשוכה היתה מאירה אז באור כביר, וזוהר נפלא היה ממלא את הלב, וככל אשר אמרו השנים להפוד מחשש הבריות «אשר פה גדול להן», כן קשתה עליהם הפרידה כאילו ייקרע הלב לשני גזרים, ובשוב אוריקו לבית אביה החולה ולאמה המצומקה והנאנתה, למרתף המחניק והמואר בעששית, ונלחץ לבבה מיאוש וגו אשרה, והכה אותה לבה על סודה ועל אשרה, כהכות לבר את האיש הישר והרעב אשר גנב ככר לחם לראשונה. אביה חם אליה פרינטי גנח ממטתו ולא אמר דבר, אך גניחתו חדרה כלהב שנון בבשר הנערה,

⁹ כסות-ראש מיוחדת ליהודיות סלוניקי לפני דור אחד.

ובשאל טיאה ריקולה בקול רועד לאיחזור הבת בחוצות העיר, היה דברה לאוריקו מר כלענה. אחרי כן כשהחלו הבריות מרגנות והגיעו הדברים לאזני הוריה, לא הוכיחה על פניה, אך רמז לה כי „בת משכחה“ היא „גינייה די פ'אמיאה“, ואם עניים הם. אוריקו לא אמרה דבר ורק לבה נלחץ בקרבה, אולם בהתהפכה אחרי כן על משכבה בחדר המחניק, שב אשרה לאפפה. ולהט געועיה גבר עם כל צליל שירה מגיע מהרחוב. מלות אהבה חדרו עם קרני הירח למרתף האפל, ושירת כליון־נפש התערבה בחום הקיץ אשר נשא באוירו כמיהת נעורים עם ריח גנים רחוקים... לא ידעה אורו נפשה מגעועי אהבה לדויד ומרחמים להוריה. על מי תעזוב את אביה החולה ואמה המסכנה ללכת אחרי דויד, והלא דויד רק שוליא הוא לאברהם פיג'ון, והרשאים היא להטיל עליו משא לא יוכל שאתו? דמעות גדולות נקשרו בעיניה בהתהפכה על משכבה בלילות. בין כה וכה יבואו ימי אלול. בערבים, בגווע השמש לאטה, נצבטו הלבבות מבשורת סתיו נושבת מעבר גהר הורדר הרחוק. העצים השירו עלים ולפרקים עטו השמים עבים אפורים ואף ירדו טיפות גשם. ביום נשמע קול שופר מזכיר את אימת ימי הדין הקרבים, ובלילה דפק טיאו יצחק, שמש בית־הכנסת, כדלתות לעורר את היהודים לסליחות: „קו־מו ל־סליחות א־ידי *“ חיים... שמואל... אידי מושון...“ נשמע קולו הממושך והעצוב שהטיל אימת על אורו בילדותה. אביה של אוריקו גונח אז במשכבה, מיצר על ימים עברו כשהיה קם כארי לעשות רצון קונו. עתה לא יקרא עוד טיאו יצחק בשמו.

עבר ראש חודש, וברחובות נראו עגלות המשא הארוכות מבשרות דרכן בצלצול פעמונים, עמוסות כלי בית לעיפה. חודש אלול חודש המשך הוא, ויהודים עוקרים מדירותיהם: הגר בפליטה יעתיק דירתו למידן, ותושב מידן יעבור לג'דין די ביינטי או ירחיק נדוד לרוגוס או גינאניריאה, אם מחמת שירד מנכסיו או משום שהעשיר, או סתם „משנה מקום“, לא הכל יחליפו דירותיהם, אך חודש אלול לכל חודש של חשבון הנפש וחשבון הכיס כאחד, כי בחודש זה יש לשקול לידי בעל הבית את דמי השכירות לשנה במיטב הכסף, בלירות תורניות זהב, צהובות וטובות, ואשר אין לו, ממשכן לידי בעל ביתו את ערבות הכביסה, ערבות הנחשת, להיות בידו לפקדון עד התשלום.

בימים אלה היתה טיאה ריקולה מהרהרת ביעקב דסה בעל ביתם ובשכר־הדירה, יעקב מקפיד הוא בעסקי ממון, אך מאז נתאלמן כמו נהפך לבו עליו לטובה והוא נוהג במשפחת פרינטי בסבלנות ואף ברחמים. אינו תובע את שכר הדירה, ובחורף אף שלח בידי מושון כהן הסבל שק פחמים לדרי המרתף. לפלא היה הדבר בעיני אליהו פרינטי והוא ביקש לסרב, אך מושון כהן הפציר בו והוסיף כי הודיע יעקב דאסה במפורש כי אך מלוה הוא לחם ** (אליהו בתורת שכן, „התקרה“) — לאמר אלוה ממעל — יהיה בעזרו ובקומו מחליו השב ישיב. טיאה ריקולה לא מצאה עוז בגפשה להשיב פני מושון כהן: הקור גדול השנה מנשוא והפחמים יקרים, ומושון כהן כמעט גער בהם בדברו, ומבלי שאול את פיהם הריק את השק לתוך הפחמיה שבמטבח. משנודע הדבר לאוריקו אחרי כן רגזה מאוד, אך את הנעשה אין להשיב והיא נשאה את זכר המעשה כפצע מביש, וטינה נתעוררה בלבה על האלמן שמכאן ואילך היה מבקר את החולה „כדי לשעשעו“, רק עתה, משנכנס אלול, הוקיר יעקב דאסה רגליו מהמרתף, ועוד מעט ויכלו ימי הסליחות ופניו לא נראו עוד. דמי הדירה, משכרה של אורה צרורים זה כמה במטפתה של טיאה ריקולה וממתינים לבעל הבית לשוא, אורו רגזה על כך ולא ידעה למה,

* מלת זרון.

** קצור מ„חכם“, כן נקרא כל יהודי בא בימים.

מה גם שטינתה על האלמן גברה בימים אלה, כי מתוך כמה סימנים ורמזים הבינה כי יד לו בשמועות על דבר יחסה לדויד שהגיעו לאזני אביה ואמה.

בערב, סמוך לראש השנה, כשירדה אורו במדרגות לביתה אחרי פגישה עם דויד, ראתה לאור עששית הנפט את חם שמעון אבאסטדו, מודע לאביה, יושב ליד מטת החולה. זה ימים רבים, מאז חלה האב, לא נראו פני האיש בביתם, ולבה נקפה על שום מה. חם שמעון היה חציו „חכם” וחציו סוחר, ואף לא מאס ב„קורידיריאה”, כגון דמי תיווך בעסקי בתים או שדכנות. — לו קראנו בשם המשיח... — קרא חם שמעון בצחלה בהכנס אורו, — לילה טוב, אוריקו... הנה זה עתה דברנו כך, מן השמים שלחוך, אמר אמרתי לאביך כי הגיעה השעה למצוא לך בן זוג טוב, „און פארטידו בואינו”, איש בעל גכסים, סוחר אמיד, שיעזור גם לאביך בתליו, ויוציא את אמך מאבל ליום טוב.”

— חן חן חם שמעון, אך עודני עולת ימים ואין בדעתי להנשא לאיש, — אמרה אורו, — ומלבד זה אין לי לא „קונטאדו”* ולא „אשוגאר”**).

— גערות שכמותך אינן זקוקות לנדן, גערות שכמותך לוקחים אותן בכתנתן שעליהן ועוד מוסיפים על זאת.

— הן אמרתי לך כי עולת ימים אני.

— עולת ימים... עוד מעט ותופיע שעה לבנה... אין זאת כי עניני אהבה כאן, — יאמר חם שמעון בלגלוג, — אחד מאלה „בחורי הדרור” בודאי „אחד חסר תחתונים”, מאלה היודעים לקחת את הלב במלות נאות אך מהענינים דרומא. דעי בתי כי „הנהר יחלוף והחול ישקע”, כאשר יאמר המשל, האהבה תחלוף ואחרי כן „ויאכלו”?... — סיים חם שמעון במלה עברית, כמנצח, כשהוא מגיש את ידו לפיו להדגשת יתרה.

כמדקרות חרב הדברים לאורו, דמה זורם לראשה ואותותיו על פניה ובצוארה, אז תשנה טעמה ותפנה לאיש ברוגז:

— „מה אתם רוצים ממני יהודי טוב”, הן אמרתי כי אין בדעתי להנשא, ועל שום מה

נטפל חסדו — „סו מירטיד” — אלי?

— אוריקו, בתי, תאמר טיאה ריקולה, ודמעה יבשה בעיניה העששות, הכך ידובר באזני חן שמעון, הן „בלבו הטוב” ידבר אליך, ורק את טובתך יבקש.

— חוסי על אנשים זקנים אלה... לא ירפה מן שמעון, על אביך הגווע לעיניך, על אמך האומללה שהיא כולה עור ועצמות, חוסי על נעוריק, הלעולם תשארי „בת־טבק” — נינייה די טוטון — הן יפה את ו„חינוזה”***), וראויה שישאוך על כפות הידים.

אוריקו לא יכלה עוד שאת את הדברים ותגעה בבכי מר. כל אשר נשאה נפשה פרץ מעיניה. החולה ששתק כל אותה שעה התרומם על משכבו, נשען על צדו, ויבט בבתו בעינים מלאות רחמים.

— אורו... אוריקו... אל תבכי בתי... איש אינו מכריחך... הנה... ריקולה, מוטב שתספרי

לה את הדברים לאמיתם. חן שמעון רק מילא שליחות. יעקב דאסה בעל ביתנו ביקש ממנו לקחת אתנו דברים. הן ידעת כי במוצאי הסוכות תימלא שנה לפטירת בייה המסכנה, והוא בקשך.

— ויעקב דאסה, תאמר טיאה ריקולה, לא כאלמן יחשב אלא כבחור, כי על כן בייה

לא ילדה לך.

* נדוניה.

** מוחר.

*** חינונית, מהמלה העברית „חן”.

— אכן... אכן ידעתי... נענתה אורו מתוך ממחטתה בבכי הרישי. שק הפחמים... שכר הדירה שלא קבל... הבינתי כי דברים בגו...

— נערה אחרת במקומך, החזיק חן שמעון אחרי טיאה ריקולה. היתה שמחה שמחה גדולה, הן סוחר נכבד ובעל נכסים יעקב דאסה וכמלכה תהיי בכיתה, ותחת לדור „מטה מטה“ תעלי לקומה השלישית. הוא ידאג לאביך, ותנוח גם אמך.

— אל יפציר בה חם שמעון, תתחנן ריקולה. הן רואה חסדו כי עוד מעט ותחלה הנערה... ובדברה תגש האשה לבתה ותעביר ידה על שערה. „כאשר יודע אלוהים בתי... לא בשבילנו, אלא בשבילך... אך „אם אין לבך אומר לך, — כאילו לא דיברנו“.

— „שנה אחת יותר, שכל אחד יותר“, יאמר המשל רואה את כי אנו הזקנים כמך אומרים לך להניח להבלים, יגיד חם שמעון, מפקפק רגע ואחר מוסיף: אותו בחור, אותו דויקו... — די, — תשאג אזי אורו. — יניחני נא, יהודי טוב, ואל יתערב בדברים שאינם מענינו.

— אכן... אכן... „האומר את האמת יאבד את הידידות“... צדק המשל, לילה טוב... ובדברו יקום חם שמעון נחפו לרכו, גורר שמשיתו ומעמיד פני נעלב.

איש לא ידע אשר דובר ונאמר בין שני הנאהבים אחרי אותו ערב, רק ראו את אורו מתמוגגת בבכי בקרן־רחוב נידחת ודויד עשהאל רוגז ומתרעם. חם שמעון הוסיף לקיים מצות בקור־חולים באביה של אורו, ובראש השנה עברה הרנה ב„אסנוגה“ ממעל, היא עזרת הנשים בבית הכנסת, כי יעקב דאסה מארס לו את אוריקו, וכי בטרם „תיחתך השנה“ לבייה שלח יעקב בחשאי לאורו זוג עגילי זהב עם אבנים יקרות, ואף את ענק הפנינים של בייה שלח לה בידי חם שמעון אבאסטדו. מבית־החרושת לטבק נעדרה אורו כמה ימים מעבודתה וכשחזרה היתה כהלומה מיין, עד ששמואל אלפנדרי המשגיח רגז ורטן.

דויקו לא גראה כל אותו שבוע בקירבת המרתף וקולו לא נשמע עוד בלילות, וביום ניסד קרשיו שותק וזועף. אולם פעם אחת בין כסא לעשור, בשעה מאוחרת בלילה, התעוררו גרי הפלסיטה ואזנס הקשיבה סלסולי־שיר שהזכירו את קדושת יום הדין, מרעישים את הנשמה עד היסוד בה:

בזכרי על משכבי, זדון לבי ואשמיו
 אקומה ואבואה, אל בית אלהי והדומיו
 ענני ה' ענני בקראי מן המצר
 ויודע בעמים, כי ידך לא תקצר
 ואל תבוזה ענות עני, צועק מתגרת צר
 אשר פשעו לך מודה, ומתודה על עלומיו...

אורו התעוררה בחרדה ולא ידעה נפשה. עוד רגע קפצה ממטתה ותגשש בחושך, מחפשת את סודר הצמר, בכל תנועותיה היה מן האימה וההחלטה כאחד. שמעה טיאה ריקולה ותקרא לבתה והחולה קפא במקומו כישן ורק עיניו נוצצו באפלת המרתף.

— אוריקו, — קראה טיאה ריקולה לבתה שנית בקול יאוש, אך אורו כבר עלתה במדרגות. — דויקו... דויקו... — קראה הנערה לתוך הלילה. איש לא ענה, הרחוב היה ריק מאדם ורק פנס הנפט המאיר היה אות חיים היחידי בדומיה.

— דויקו... — קראה הנערה בקול התגונים, כשהיא רצה בכל כוחה למקום אשר משם עלה הקול באזניה, ובהגיע עד הפנס נכשלה באבן הרחוב ותצנת. בקצה הרחוב נשמעו שש נקישות.

שומר הלילה האלבני הלם באלתו הכבדה על גבי אבן השיש להחזיע לגרי הרחוב כי הגיעה הצות ליל... *).

טיאה ריקולה נאבקה עתה במר גורלה, בודדה וכושלה עם שני החולים מזה ומזה. אורו הסבה פניה לקיר ולא הוציאה הגה, ואך ביקשה את נפשה למות. כפעם בפעם הבהבה בה התקוה כי דויקו ישוב אליה אם אך ידע על מחלתה ויגון לבה. ואז נקשרו בעיניה דמעות גדולות והמות. באחד הימים, ורופא „בקורי־חולים“ בבית, נכנס חם שמעון אבאסטדו, לשיחה חטופה עם החולה. לולא הרופא אפשר שהיתה אוריקו מגרשת את האיש מן הבית. חם שמעון ישב ליד החולה ויחל ב„מואביט“ — שיחת חולין ארוכה על דא ועל הא, על מסחרו של זה וגשוואי בתו של אחר, על השולטן ושריו, ועל עניני גבאות ועליה בבית הכנסת, וכיוצא באלה מן הדברים שגברים באים בימים ישוחחו עליהם. פתע זקפה אורו את עיניה ותתרום במטחה ורוחה פועם. חם שמעון סיפר כאילו לתומו, ומבלי הבט לעבר הבערה, על אנשים העוזבים את העיר לנד למקומות נכר, שלא כדרך בני המקום עד עתה. ומענין לענין הוא יספר על שוליתו של מאיר פיגון שלדברי הבריות נסע לאיסטנבול. לבה של אורו מת בקרבה. אך עוד רגע ובכי עצור עלה ממטתה עד כי טיאה ריקולה חרדה מהמטבת.

חורף קשה עבר על משפחת פרינטי. אוריקו הסתירה כאבה בלבה, כי מצב אביה הורע מחודש לחודש, וטיאה ריקולה התהלכה כצל, צופה לצער בתה מזה ולבעלה הפלה כנר מזה. בימים אלה חש לעזרתם קרובם סינייור חיים עזרתי, סוחר־העורות, ואף השכנים היו פוקדים אותם לשלום. יעקב דאסה ניסה במתן בסתר בידי נאמנו חם שמעון, אך טיאה ריקולה השיבה את נדבותיה, לבה לא נתנה לפגוע באורו ולו גם במסתרים. חם שמעון המשיך בבקוריו. „המצפה — מתיאש“ היה פולט כפעם בפעם. אך אורו היתה כלא שומעת ועל פניה אדישות מלאת בוז. אולם שבת אחת אחרי התפלה נכנס חם שמעון לבית פרינטי ופניו נהרו כפני אדם שניצח במערכה. הוא ספר לחולה בין השאר כי בחכס־חנה ** נתקבל מכתב מהחכם בשי באיסטנבול בו שואלים על דויקו עשהאל ומשפחתו, ואם נשוי הוא או רוק. העלם. אמר חם שמעון, עשה חיל באיסטנבול, ועד חצר השולטן הגיע. הוא שר ביילדי־זקוסק באזני עבדול חמיד והפמליא שלו, והשולטן אף כיבדו באות־כבוד מעשה כסף. „נתבהר לו מזל“ הוסיף חם שמעון, והוא נושא את בת אחד מגבירי איסטנבול לאשה. טיאה ריקולה קפאה על עמדה וסס־המרפא שהחזיקה בידה להשקות בו את החולה כמעט נפל מידה. הכל עצרו נשימתם ולא הביטו לעבר אורו, שחשה לצאת חיש אל המטבת.

כך עטו ימי הסגריר על בית פרינטי, ולפני ימי הפורים נפטר חם אליהו לעולמו שבע יסורים ושבע רוגז. בני הפלסיטה ליווהו לבית החיים, ואליעזר מצליח החנוני בקצה הרחוב סגר את תנותו בעבור „המצוה“ על פניה וכן עשו בעלי המלאכה שברחוב. יש שנדו לאלמנה ולבתה ויש שאמרו כי נגאל האיש מיסוריו וגם הן נגאלו. אך לא הרבו האנשים להגות בדבר, כי הימים ימי סערה, היונים יושבי „ייריט“ — היא כריתים — מרדו בשולטן והלה שלח שמה מצבאותיו. נתקיימה חזונו של ח־רבי דניאל מורדוך, העולה על גג ביתו בלילות הקיץ „אלה איסטריאיריאה“, לתנות בכוכבים ובמסלותיהם. הלא כך רשם „בחלילה“ שלו לאמור: „ביום השביעי לחודש זה, תהיה לשולטן שלנו מלחמה והוא ינצח והוא ינוצח“. האנשים הפכו והפכו בדברים, וכל אחד שיער את השערותיו, אך איש לא הטיל ספק כי אכן ינצח הפדישה ויעשה שמות בקמיו. מתוך שהיו בני הפלסיטה נתונים למעשי השולטן ב„ייריט“ ובארץ היונים לא חשו בגעשה

* השעון המזרחי מתחיל למנות שעותיו עם זריחת החמה ועם שקיעתה.
** משרד הרבנות.

בבית פרינטי, אולם בהפסיר השלג הרחק על הרי חורטיאג'י, והאוויר נתבשם לכבוד הפסח מריח פרחי „האנביר“ הצהובים ומריח מצות טריות שנאפו ברב תכונה והובלו על גבם של סבלים בערימות עטופות סדינים לבנים. לא היתה עוד הפתעה בהרדע לכל כי לאתר ימי הספירה „ינתנו הקדושין“ של אורו פרינטי ויעקב דאסה. אסטריאה ג'יקו התופרת לא זזה מן המרתף ביום ובלילה. ובהתקרב יום החופה עבר חם איצחקוג'ו. „איל קומבידאדור“ — הוא המזמין — מבית לבית, כדי לקרוא, בסבר'חג וברבר'ענין, את האנשים ל„קידושין“. כשעמד חם איצחקוג'ו בחצרות הבתים וקרא בגרון ובקול בשורה עליו בשם נשי המשפחות המוזמנות לאמור: „דליסייה די אברבנאל... סולטאנה אמאראג'י... הנכם מוזמנים ל„קידושין“ של יאקו דאסה ואורו פרינטי... וגומר“, נשקפו הנשים החוצה, ובלכתו הניח אחריו שיחה ערה וקולנית מחלון אל חלון, דרות הקומה העליונה כופפות עצמן לעבר שכנותיהן בקומה האמצעית ובחחחחונה, ואלו נושאות ראשן למעלה, וכולן מדברות יחדו, שומעות דברי שכנותיהן ודברי עצמן בעונה אחת. הללו מספרות ביופיה של הכלה והללו משבחות טוב טעמה ומזלה להנשא לאלמן האמיד. אחרות נדות לאורו ושם דוד עשהאל ומעשיו באיסטנבול גישה על שפתיהן. אכן, אמרו, גנב הבחור את לבה וישאירה מסכנה „גוססת“, ומה תעשה ולא תנשא לאלמן.

— עתה תראה טיאה ריקולה המסכנה ימים טובים, „אלוהים אמר די“ לצרותיה.

— הן אליהו המסכן שלא זכה לראות „יום אחד טוב“ בימיו...

ומשהותרו הלשונות לא פסקו עוד עד יום החופה ואף לאחריו. הליכות אורו ועיניה המאדמות מדמע בצערה ל„טלמו“*, „כמו לטבח“, היו לשיחה בפני הנשים לימים רבים. הן העלו את הענין גם מעל למלחמות השולטן ביונים, אם כי גברה המלחמה בימים ההם בארץ יון עצמה ואף כי נמצאו כמה מבחורי ישראל שהתנדבו לצאת עם צבאות המלך, לתמהונם של בני העיר. לבסוף כשלו הלשונות וייעפו ולא דברו עוד ביעקב דאסה ובאורו, ובהאי היה הענין כולו נשכח לולא אותו מעשה בחייל התורכי שהרעיש את הלבבות ועורר מחדש את הלשונות.

ומעשה שהיה כך היה: קרוב לימי השבועות עשה אברהם פיג'ון בבית מלאכתו ופזם לעצמו מדברי „הפרק“, „בלשון“ ובתרגום לאדינו, כשהוא מקציע במקצוע: „...אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד. יותר מלימודך עשה ואל תתאוה לשולחנם של מלכים...“ ובזמרו ועלה במחשבתו דוד עשהאל שוליתו, ולא ידע אברם על שום מה ולמה. אכן היטיב דויקו לפזם את פרקי אבות. בר'מזל הוא דויקו זה, חשב הנגר, מי מילל כי יגיע עד „יילדיז קיוסק“, הוא שניסר קורות וצחצח רהיטים בבית מלאכתו זה האפל. אברם פיג'ון הוסיף והרהר כי כן דרך הרשעים להצליח בכל דרכיהם. הנה נטש את אורו וינטוש גם אותו, אותו ואת הלונותיו, והנה נעצרה המקצועה ולא הוסיפה. האם סיקום בעץ גרם — „עין המן“ כאשר יכנהו הילדים — או צל שכיסה את מעט האור החדר דרך חלל הדלת? במפתן עמד חייל תורכי מגודל זקן וחגורו אדום, מאלה הרבים הנראים ברחובות העיר חוזרים מהמערכה ביון. אברם שאל את האורח לחפצו ומה תמה לשמוע מפיו כי אכן אותו יבקש. „לטובה רבון העולם“ לחש אברם לעצמו, כדרכו בכל ענין שבא עליו פתאום — והזמין את איש הצבא לשבת על כסא חדש ולבן „כשן הסוס“, שעוד לא עלה עליו צבע. ישב החייל ופתח בשאלה אם אברן שמו, ואם עבד בבית-מלאכתו שוליא בעל קול ערב ושמו דויד. ראה התורכי כי אכן הגיץ למחוז חפצו, סלסל שפמו הארוך אחת ושתיים, הרהר במקצת כמחפש מלותיו, ואחר ביקש מאת הנגר את קופסת הטבק. בנייר הדק לפת את חוטי הטבק המוקדוני המזוהבים, והצית אח

(* דוכן-קידושין המקושט.)

הסיגריה אשר גלל לעצמו בהקישו ברזלו באבן החלמיש. מצץ החייל מהסיגריה אחת ושתיים, פלט בלעו וליווה במבטו את עשנו המתפשט בחלל החנות כשאברם מתבונן במעשיו דרוך צפיה.

— בן חיל היה דויד שלכם, אמר החייל, וקולו... וללהי... כקול הזמיר...

— לא כן?... אמר אברם פיג'ון, גאה לשמע שבח שוליתו מפי התורכי. אחר הוסיף, ספק מתפאר ספק חרד לדברי האיש: הן הוא שר ביילדיו קיוסק, הראיתו באיסטנבול?

— ראיתו, אך לא באיסטנבול, אלא בלריסה שבארץ „היוגן“.

— בלריסה... יתמה הנגר... מה לדויד שם?

— דויד חייל היה, התנדב לצבא השולטן אללה יאריך ימיה ונלחם אתי ב„גיאורים“ (הכופרים) — אכן בן חיל היה. צר שמת ממחלה שהפילה חללים רבים בצבא הפדישת.

אברם פיג'ון אחז בשולחן־הנגרים ויפל המסור מעליו. בעינים קמות שמע את דברי התורכי שעלו באזניו כמו ממרחקים. זה סיפר ברברגש על שעותיו האחרונות של דויד ועל השבועה שהשביעו למצוא את אדוניו ולמסור לידו מכתב. ובדברו הוציא התורכי מחיקו נייר מקומט ונתנו בידיו הרועדות של הנגר. זמן רב החזיק אברם את הנייר בין אצבעותיו ולא ההין להביט בו.

— אמשרי...* אמר התורכי כאומר לעוררו. דומני כי חשוב המכתב מאד, כי התחנן הנער לפני, והשביעני בקוראן ובאמי כי אמסרגו לידך. ודאי מיועד הנייר לנפש אהובה, לאמו הזקנה או לאחותו. עד אללה ועד אתה כי קיימתי נדרי. זה שלושה ימים אני הולך סובב עד שהגעתי אליך. היש לו אב ואם לבחור? באלוהים נשבעתי כי הייתי הולך אליהם, אך לא אוכל להתמהמה עוד, עלי לשוב לכפר. את אשר היה לי להגיד אמרתי לך.

התורכי פנה ללכת. התאושש אברם פיג'ון ללוות את האיש עד פתח החנות. ויברך את האיש אף יודה לו. שם נשאר על עמדו תוהה והגייר בידו. בקושי קרא את הכתוב על המכתב: „אה לך סיגייורה אורו פרינטי תי“[†]. רגע עמד אברם פיג'ון כמהסס, ערפל כיסה עיניו וראשו עליו סחרחר, אך משנהו מיהר ויפנה לעבר בית יעקב דאסה...

אכן גדולה הנקמה אם דויד בעל קול הזמיר בחר להתגלגל בעורב כדי לעשות שפטים באיש חרמו. ימים ושנים נשא יאקו את החרפה והכאב: ברחוב — הרפת העורב הזועף, וכביתו — כאבה של אוריקו האילם והכבד. מתחת למסוה איישותה חש בשנאתה אליו, וכאשר תשנאנו כן תתגבר אהבתו אליה וכן יחמוד יפיה ונעוריה שפרחו עתה. למרבה הפלא, עשרת מונים, ידע יאקו כי כל מעיני אשתו באחר, בזה הנעלם, שנגדו עמד חסר אונים ותדל אישים בבית כברחוב.

המתיק יאקו סוד עם חם שמעון אבאסטרו ואף דרש בחכמים. בעצתם הרבה בצום „בצדקה“ ובסליחות, קרא תהלים על ידי עשרה בטלנים בבתי הכנסת ועל קברי הצדיקים לעילוי נשמת אויבו ומנוחת־נפשו הוא, אף תלה על צוארו קמיע חדש שכתב בשבילו חם עזריאל הסופר בעצת ח"רבי שלמה מולכו. אולם כשהיו כל אלה ללא הועיל נתן יאקו בכוס עיגו והחל מאחר בנשף ב„מיאנה“^{**}. שנתו נדרדה, ובלילה על משכבו היה נותן קולו בבכי ויתערב לבכיו גם בכיה החרשי של אורו.

פעם אחת נודע ליאקו כי שליח מירושלים בא לעיר, והוא איש קדוש ומגיד עתידות ואף לוחש על המכות. שמע יאקו ותקוה חדשה נצנצה בלבו. הלך יאקו בצהרי היום לשיבת

* חבר, ידיד.

** בית מרוח.

סינייור חיימוג'ו ומצא את השליח יושב ומעיין בגמרא, באין איש אתו. רגע נרתע יאקו למראה האיש. פניו הכהים וגלימתו ומצנפתו השחורים, שלא כלבושם של חכמי העיר, עוררו בו פחד מה, אך עיני האיש רכות היו וצוחקות והוא ביקש מיאקו בשפת חן כי ישב למולו. פתח יאקו בגמגום שפתיים ואמר כי לא בגורלות יחפוץ ואף לא בלחישה על מכות הגוף, כי בריא הוא, ובנשימה עצורה ובשטף דברים שח לו כל אותו מעשה בעורב אויבו ואף את דבר אורו ודוד עשהאל לא העלים ממנו. השליח נתן בו את עיניו הטובות כל אותה שעה בתמיהה גדולה, וכשסיים יאקו סיפורו, ניגב הלה זיעת מצחו, הרכין ראשו ושקע בהרהורים.

ובכן סינייור חכם? ... שאל יאקו בחדרת נפש.

— אין לך תקנה אלא עליה לירושלים. סע לארץ הקודש וישבת על יד הכותל המערבי, והתפללת לנשמתך ולנשמת אויבך, השתטח על קברות האבות, ועלה לניארה לקברי ר' מאיר בעל הנם ושאר הצדיקים, תן צדקה לעניים ותמכת בידי תלמידי חכמים בירושלים שיתפללו בעבורך, ורנח לך.

— כן אעשה, אבי.

— צאתך לשלום, אחא, ולפני נסיעתך בוא ואתן לידך מכתב לידי החכם־בשי שיהיה לך לעזר בדרכך וידאג לתקון נשמתך. יאקו קם על רגליו, נתן בידי השליח חצי נפוליאון זהב, וישק את ידו. הלה הניח ידו על ראשו ויברכהו ארוכות.

אשר חדש מילא את לבבו של יאקו. כהלום יין יצא מעל פני השליח לחצר הישיבה ומשם פנה אל הרחוב. ירושלים... ירושלים... וכיצד לא עלה הדבר על דעתו קודם... עתה חש יאקו כי ישועתו כבר באה, כי צמחו לו כנפים. עלה יעלה ירושלימה ואתו אורו. הרחק מצפור שחורה זו, הרחק מהתרפה, הוא נשם אויר מלוא ריאותיו, אויר מרפא. ברגל קלה פנה יאקו לעבר הפלטיטה. אותה נסיעה שלא עלתה כלל על דעתו לפני שעה קלה, נראתה עתה בעיניו כמובנת מאליה, כמוצא יחידי, פתאום נקפו לבו: ואוריקו?... התרצה לעלות לירושלים... הן רק זקנים עולים שמה למות. לפלא היה הדבר בעיני יאקו כי אורו לא התנגדה לבקשתו, אף גדמה היה לו עזי רגע כי הבריך ברק בעיניו. יעקב החליט כי יציאתם תהיה ברביעם ובקול שמחה, כדרך כל העולים לארץ הקודש, ועגלה יומין לאורה, רתומה לשני סוסים, כדי שלא תיכשל רגלה בדרכה. מתוך קדחת שמחה התמכר יאקו להכנות לדרך, היסל עסקיו, מכר ביתו בחצי חנם מבלי שיכתו לבו. בטחון חדש מילא את חזרי לבו. אין ספק כי העורב השחור ירפה ממנו שם. ואורו... אולי גם לבה יהפך לטובה שם בארץ הרחוקה... אכן הוא ירבה בתפלה ליד הכותל, ועל קברות האבות ושאר הצדיקים, ככל אשר אמר לו השליח מירושלים.

עתה יובן מדוע ולמה חוור יאקו דאסה ויצטמצם במושבו בהופיע הצפור השחורה מעל העגלה בדרך לנמל. הוא הביט כגנב לעבר אורו. לבו החרד היה מלא תודה למכיל קלדירון שהקיש בחוף ברב התלהבות, ולעגלון שהאיץ בסוסיו. הקהל היה למשא על יעקב והוא התחרט על שביקש לו פומבי זה, והרגעים היו לו כשעות.

אך הנה הגיעה העגלה לנמל ויאקו ראה מרחוק את האניה הצרפתית כשעשן יוצא מארובותיה. רחב לבבו והוא החל נושם לרנחה. עוד מעט ויעלה על האניה, הוא ואורו. זה הצפור, ודאי לא תהיה לעבור ארחות ימים ולעקוב אחריו עד ארץ הקדש, ומה גם שמה... בנמל עמדה המולת עגלונים וסבלים, ספנים וסוורים שהיו פורקים ועומסים בצעקות

וצווחות שבהרחבת הדעת. יהודים עמלים ורבי־כוח, לבושי אברקים ואזורים אדומים, היו שולטים כאן שלטון בלי מצרים, והפקידים השוטרים התורכים נראו מיותרים וחסרי ישע. המון המלויים נבלע בערבוביה זו של אדם ובהמה. הזמרה נשתתקה, אם גם רבים מעובדי הנמל נצטרפו לה ויבקשו מחרוב, דרך ליצנות, להנעים כנורו. אחד הספנים חטף את התוף מידי מכיל קלדירון לצהלת חבריו, הששים על כל שעת־כושר לצהלה ושובבות. משה כהן וחבריו הטילו את משא משפחת דאסה לסירת חיים אלגאביה, „איל בארקירו“, ואף אורו ויאקו עלו עליה לקול ברכות הפרידה של המלויים. חיים אלגאביה הניף משוטו וחרוב הזר ופתח ב„שיר־טבריה“, כשהקהל בחוף מנפנף לעבר הנוסעים המתרחקים, ויאקו דאסה ואורו עומדים הכן בסירה ועונים בברכה.

או קרעה את האויר צריחת עורב מחרידה, כקוראת לעזרה, והאנשים הביטו ויראו את הצפור עוברת ביעף מעל הסירה, מתרחקת לעבר האניה, ועומדת בראש התורן. באותה שעה עלתה נהימה עמומה וממושכת מארובת האניה בלויית עשן רב. הסירה קרבה לאניה ונוסעיה עלו בה, לא ארכה השעה והאניה החלה מפנה חרטומה ומתרחקת מהנמל.

- אכן אמרתי לך כי העורב לא ירפה ממנו, אמר הנער לחברו.
- ראה תראה כי ילזה אליהם רק עד „הכף הקטן“, או לכל היותר עד „הכף הגדול“...
- קשה לו הפרידה מאורו, העיר מושון כהן, ספק בלעג ספק ברצינות.
- מה יפה היתה שירתו, אמר פרץ הסבל ועיניו ליוו עם כל ההמון את האניה המתרחקת.

